

СТРАТЕГІЧНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В ХАРКОВІ

ЧЕЧЕТОВА-ТЕРАШВІЛІ Т. М.

УДК 338.22

Чечетова-Терашвілі Т. М. Стратегічний аналіз розвитку малого підприємництва в Харкові

Статтю присвячено дослідженню діяльності малого бізнесу в м. Харкові. Проведено стратегічний аналіз стану малого підприємництва Харкова за допомогою методу SWOT-аналізу. Виявлено можливості та загрози зовнішнього середовища по відношенню до малого підприємництва м. Харкова та його сильні та слабкі сторони. Проведено стратегічний аналіз проблем, що сповільнюють його розвиток, і визначено шляхи їх подолання. Сформульовано стратегічні напрями формування та здійснення відповідної ефективної та гнучкої регіональної політики в межах розвитку малого підприємництва. Зроблено висновок, що потенціал позитивного впливу малого підприємництва на соціально-економічні процеси не може використовуватися в повному обсязі до того часу, поки не будуть виявлені та ліквідовані негативні фактори, а також обґрунтовано шляхи та механізми поступального розвитку діяльності малих підприємств як важливого сектора національної економіки.

Ключові слова: мале підприємництво, SWOT-аналіз, регіональна політика, стратегічні напрями.

Рис.: 1. **Табл.:** 3. **Бібл.:** 12.

Чечетова-Терашвілі Тетяна Михайлівна – кандидат економічних наук, доцент, кафедра, Харківський національний економічний університет (пр. Леніна, 9а, Харків, 61166, Україна)

E-mail: docha@pisem.net

УДК 338.22

Чечетова-Терашвілі Т. М. Стратегический анализ развития малого предпринимательства в Харькове

Статья посвящена исследованию деятельности малого бизнеса в г. Харькове. Проведен стратегический анализ малого предпринимательства Харькова с помощью метода SWOT-анализа. Были обнаружены возможности и угрозы внешней среды по отношению к малому предпринимательству в г. Харькове и его сильные и слабые стороны. Был проведен стратегический анализ проблем, замедляющих его развитие, и определены пути их преодоления. Сформулированы стратегические направления формирования и осуществления соответствующей эффективной и гибкой региональной политики в рамках развития малого предпринимательства. Сделан вывод о том, что потенциал позитивного влияния малого предпринимательства на социально-экономические процессы не может использоваться в полном объеме до тех пор, пока не будут обнаружены и ликвидированы негативные факторы, а также обоснованы пути и механизмы поступального развития деятельности малых предприятий как важного сектора национальной экономики.

Ключевые слова: малое предпринимательство, SWOT-анализ, региональная политика, стратегические направления.

Рис.: 1. **Табл.:** 3. **Библ.:** 12.

Чечетова-Терашвілі Тетяна Михайлівна – кандидат економічних наук, доцент, кафедра «Економічний аналіз», Харківський національний економічний університет (пр. Леніна, 9а, Харків, 61166, Україна)
E-mail: docha@pisem.net

UDC 338.22

Chechetova-Terashvili T. M. Strategic Analysis of Small Entrepreneurship Development in Kharkiv

The article is devoted to the study of activity of small entrepreneurship in the city of Kharkiv. It conducts a strategic analysis of small entrepreneurship of Kharkiv with the help of the SWOT-analysis. The article reveals opportunities and threats of external environment with respect to small entrepreneurship in Kharkiv and its strengths and weaknesses. It conducts a strategic analysis of problems that slow down its development and identifies ways of their overcoming. It formulates strategic directions of formation and execution of the relevant effective and flexible regional policy within the framework of small entrepreneurship development. It makes a conclusion that the potential of positive influence of small entrepreneurship upon socio-economic processes cannot be used in full before negative factors are discovered and liquidated and the ways and mechanisms of progressive development of activity of small enterprises as an important sector of the national economy are justified.

Key words: small entrepreneurship, SWOT-analysis, regional policy, strategic direction.

Pic.: 1. **Tabl.:** 3. **Bibl.:** 12.

Chechetova-Terashvili Tatyana M. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Department of, Kharkiv National University of Economics (pr. Lenina, 9a, Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: docha@pisem.net

Формування конкурентоспроможної соціально-спрямованої економіки з розвиненим приватним сектором, його важливою складовою підприємництвом є стратегічним курсом економічної політики України. Хоча економічну тяжину у світовій економіці будь-якої розвинутої держави визначають великі підприємства, а наявність великого капіталу впливає на рівень науково-технічного потенціалу і виробничих потужностей, не менш важливою складовою розвинутої ринкової системи є малий бізнес, що становить найбільш гнучку, динамічну і масову форму організації підприємств. Таким чином, кризь призму необхідних радикальних ринкових перетворень та реалізації стратегії економічного зростання в Україні актуальним питанням сьогодення є становлення та розвиток малого підприємництва. Саме цей сектор економіки стимулює конкуренцію, сприяє

послабленню монополізму, впливає на структуру економіки та на якісну характеристику валового внутрішнього продукту, розширює сферу свободи ринкового вибору, характеризується раціональними формами управління, забезпечує більш швидку реалізацію інновацій. Малі підприємства роблять значний внесок у розв'язанні проблем трансформаційного, виробничо-економічного, фінансово-економічного і соціально-психологічного характеру у вигляді: формування середнього класу в суспільстві; задоволення індивідуалізованого попиту; допомоги великому бізнесу; значного платника податків (наповнення бюджетів всіх рівнів); залучення приватного капіталу і зовнішніх інвестицій; суттєвого зменшення безробіття; створення джерел доходів для населення; запобігання небажаним соціальним наслідкам ринкових трансформацій економіки.

Малий бізнес впливає на структуру ринку і розширення ринкових відносин насамперед у результаті зміни кількості суб'єктів ринку, підвищення кваліфікації, залучення все більш широких кіл населення до системи підприємництва, сприяє розвитку конкуренції в інноваційній сфері, робить значний внесок в удосконалення і диверсифікацію ринкової структури в економіці. Таким чином, розвиток малого бізнесу вкрай необхідний, тому потребує підтримки, як на державному, так і на місцевому рівні. У зв'язку з цим більш детальний аналіз потребують тенденції розвитку малих підприємств України та окремих регіонів, особливостей конкурентного середовища м. Харкова та його конкурентних переваг, усвідомлення проблем розвитку на стратегічну перспективу що має стати основою економічної політики держави.

Метою статті є стратегічний аналіз стану розвитку малого підприємництва на прикладі м. Харкова, виявлення позитивних і негативних тенденцій та змін, визначення та усвідомлення факторів, які спричиняють гальмування розвитку малого підприємництва в місті, пошук пріоритетних шляхів і напрямків розвитку малого підприємства на рівні міста.

Мале підприємництво відіграє одну з провідних ролей у розвитку приватного сектора та поступово стає важливим чинником економічного зростання, створення нових робочих місць, підвищення зайнятості населення, зміцнення економіки міста.

Мале підприємництво – суттєва складова і масова суб'єктивна база цивілізованого ринкового господарства, невід'ємний елемент адекватного йому конкурентного механізму. Воно надає ринковій економіці певну гнучкість, мобілізує великі фінансові та виробничі ресурси населення, акумулює в собі потужний антимонопольний потенціал, служить фактором розв'язання соціальних завдань.

Економічні реформи, що здійснюються в Україні, є умовою становлення та розвитку малого підприємництва як необхідної складової формування ринкових відносин у державі. Особливої актуальності ці питання набувають у зв'язку з розширенням економічної самостійності регіонів, тому що реалізація регіональних інтересів безпосередньо пов'язана з територіальним господарюванням і розвитком малих підприємств.

З'ясуванню сутності малого підприємництва світова економічна наука постійно приділяє увагу як одному із закономірних, постійно діючих чинників соціально-економічного прогресу країн. У системі категорій ринкової економіки дана економічна категорія розглядається на основі тісної взаємодії розвитку продуктивних

сил і виробничих відносин. Проте, це поняття постійно поповнюється елементами нового змісту, що зумовлює необхідність його системного вивчення.

У сучасних умовах сутність малого підприємництва правомірно визначити, як самостійне організаційно-господарське новаторство на основі використання різних можливостей випуску нових товарів або старих – новими методами, відкриття нових джерел сировини, ринків збуту тощо, з метою отримання прибутків та самореалізації власної мети.

Взагалі ж, мале підприємництво необхідно розглядати як системоутворюючу складову господарського комплексу в системі реалізації економічних законів.

Основні показники, за даними Головного управління статистики в Харківській області, що характеризують стан малого підприємництва в місті Харкові, наведені в *табл. 1*.

Проаналізувавши дані *табл. 1*, доходимо висновку, що кількість малих підприємств Харкова за період, що аналізується, перевищує середній показник країни у середньому на 76%. За аналізований період цей показник по Харкову мав тенденцію до зменшення на фоні постійного зменшення кількості населення міста, а також нестабільною загальнодержавною економічною ситуацією. Але значні заходи (відкриття Єдиного дозвільного центру, політики дерегуляції на місцевому рівні, спрощення процедури започаткування бізнесу, коригування Податкового кодексу щодо оподаткування малих підприємств) на державному та місцевому рівнях у 2011 р. зумовили забезпечення зростання даного показника.

Слід визначити, що не чисельність малих підприємств, а їх результативність справляє суттєвий вплив на стан економічної та соціальної сфери в країні та регіоні. Одним із важливих показників є кількість зайнятих працівників, і аналіз динаміки зміни цього показника дозволяє стратегічно відслідковувати рівень безробіття. Згідно з *табл. 1* можна стверджувати, що на протигагу стабільним загальноукраїнським показникам кількості зайнятих працівників у 2009 – 2011 рр. у м. Харкові вони скорочуються. У 2011 р. спостерігається різке скорочення зайнятих працівників на малих підприємствах України в порівнянні з 2009 р. майже на 3,7%. Аналогічна тенденція відбувається і на малих підприємствах міста – кількість зайнятих працівників у 2011 р. є меншою на 3,6% до значення 2009 р. За допомогою побудованої лінії тренда даний показник на майбутній період екстраполює раніше існуючі тенденції до зростання. Таким чином, місцева політика щодо надання можливості працевлаштування соціально незахищеним верствам населення дає свій позитивний ефект (*рис. 1*).

Таблиця 1

Основні показники діяльності малих підприємств у 2009 – 2011 р.

Показник	Кількість підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць			Кількість зайнятих працівників (штатні, позаштатні та неоплачувані працівники), тис. осіб			Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг), млн грн		
	2009	2010	2011	2009	2010	2011	2009	2010	2011
Україна	75	70	70	2152	2145,7	2070,8	455431,2	484393,5	523638,2
м. Харків	128	118	123	106,7	102,7	102,868	22165,9	23420,58	27000,00

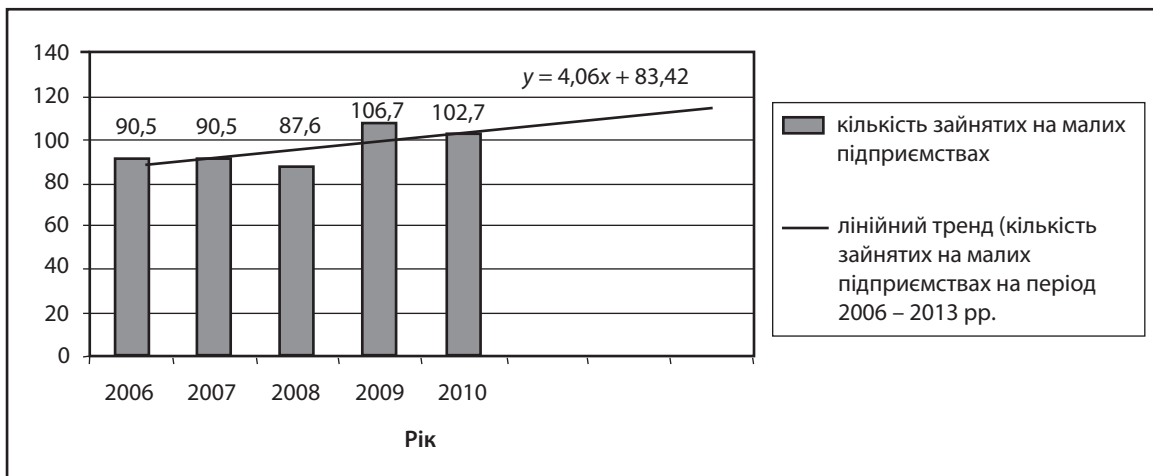

Рис. 1. Динаміка кількості зайнятих на малих підприємствах

У 2009 р. обсяг реалізованої продукції, робіт і послуг, наданих малим бізнесом (у діючих цінах) склав 22165,9 млн грн, у 2011 р. – 27 000,00 млн грн, що становить 20,0% загального обсягу реалізації в економіці м. Харкова. Тобто значну роль на ринку товарів, робіт і послуг відіграють представники малого сектора економіки.

У Харкові за кількістю переважають малі підприємства з колективною формою власності, на другому місці, але з великим відривом, знаходяться малі підприємства з приватною формою власності, далі – з комунальною, державною формою власності.

Аналіз структури обсягів реалізованої продукції малих підприємств за видами економічної діяльності свідчить, що найбільшу частку в загальних обсягах реалізації м. Харкова займає оптова та роздріб-

на торгівля (39%), промисловість (16%) і сектор операцій з нерухомістю, здавання у найм і надання послуг користувачам (15%). На сьогодні місцева галузева структура малого бізнесу свідчить про те, що малі підприємства у сфері створення та впровадження наукових і науково-технічних розробок практично не представлені, тобто динаміка розвитку таких підприємств незначна. Водночас у виробничій сфері, для організації бізнесу в якій потрібно значний фінансовий капітал, спеціалісти певної кваліфікації, спостерігається зростання чисельності малих підприємств.

Для малого бізнесу притаманні сильні та слабкі сторони внутрішнього та можливості й загрози зовнішнього середовища. Стратегічна матриця SWOT-аналізу малого підприємництва м. Харкова є інструментом аналізу цих стратегічних напрямів (табл. 2).

Таблиця 2

SWOT-аналіз малого підприємництва м. Харкова

Стратегічна матриця SWOT-аналізу малого підприємництва м. Харкова	
Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> – мале підприємництво адаптивне та оперативно реагує на зміни кон'юнктури ринку; – орієнтується на місцевий ринок та індивідуальне споживання; – активізує інноваційну діяльність; – забезпечує насичення ринку споживчими товарами та послугами повсякденного попиту; – спрощена система управління, швидке прийняття рішення; – перерозподіл інвестицій з довгострокових проектів зі строком окупності 5 – 15 років у малий бізнес з більш швидкими темпами окупності; – досвід ведення бізнесу у кризовій ситуації; – створює робочі місця; – наявність кваліфікованої робочої сили; – наявна традиція проведення міжнародних заходів, фестивалів, турнірів, виставок та ярмарків при підтримці міської ради; – позитивна динаміка зростання малого бізнесу та наявність ініціативних підприємців; – досить ефективне міжсекторне співробітництво (бізнес – влада – громада) 	<ul style="list-style-type: none"> – недостатня обізнаність підприємців з чинним законодавством, основами бізнесу та оподаткування, відсутність управлінського досвіду; – некомпетентність підприємців у конкретних стратегічних зонах господарювання; – недостатність промоціонування власної діяльності суб'єктами малого підприємництва; – низький рівень використання наявних виробничих потужностей; – обмеженість або повна відсутність матеріально-фінансових ресурсів; – низька оплата праці, що сприяє міграційним процесам кваліфікованих кадрів; – повільне впровадження на підприємствах систем управління якістю; – низький рівень соціальної відповідальності малого підприємництва; – слабка ланка держзамовлень і коопераційних зв'язків з великими підприємствами

Зовнішні можливості	Зовнішні загрози
<ul style="list-style-type: none"> – наявність промислового комплексу; – потужний науково-освітній та дослідний потенціал; – сприятливі умови для розвитку малого бізнесу; – проведення міських заходів із залученням суб'єктів малого підприємництва до розвитку економіки та промоції своєї діяльності; – наявність активного потенціалу громадських організацій, які займаються допомогою та захистом підприємництва; – сприятливе географічне розташування міста для розвитку транскордонного співробітництва; – наявність у промисловому комплексі вільних виробничих площ; – відкриття технопарку «Слобожанський»; – організація технополісу «П'ятихатки»; – функціонування Єдиного дозвільного центру м. Харкова; – зниження соціальної напруги в місті; – вступ України до СОТ, ЄС та інших міжнародних організацій; – прийняття прогресивних змін до законодавства України у сферах підприємницької діяльності, землекористування та містобудування; – розробка та впровадження стратегії розвитку на національному, регіональному та місцевому рівнях; – пожвавлення залучення інвестицій; – можливі позитивні зміни в законодавстві, скорочення видів діяльності, що підлягають ліцензуванню, скорочення кількості необхідних дозволів для започаткування бізнесу, оптимізація кількості контролюючих органів; – створені та функціонують координаційна рада з питань розвитку підприємництва, зовнішньоекономічної діяльності та залучення інвестицій, координаційна рада з питань промислової політики; – систематичне інформування населення з питань стану та розвитку підприємницької діяльності, дозвільної системи, регуляторної політики, тощо; – наявність розвинутої фінансово-банкової інфраструктури та небанківських фінансово-кредитних установ; – наявність значної кількості наукових, освітніх установ і можливість перекваліфікації працівників; – розгалужена інфраструктура підтримки підприємництва 	<ul style="list-style-type: none"> – складна система для отримання кредитів для розвитку бізнесу, нерозвиненість системи мікрокредитування небанківськими фінансовими установами; – високий ступень інфляційних ризиків кредитування; – нестабільність системи підтримки малого підприємництва та великий тиск податкового навантаження; – недостатній рівень конкурентоспроможності малих підприємств; – нестабільність і недосконалість регуляторного поля; – адміністративні перешкоди; – відсутність належного нормативно-правового забезпечення; – відсутність державної фінансово-кредитної підтримки; – конкуренція великих корпорацій; – низька купівельна спроможність населення; – нестабільність ринку енергоносіїв; – недосконалість діючого механізму організаційної та фінансової підтримки втілення привабливих інвестиційних та інноваційних проектів; – дефіцит інвестиційних ресурсів, відсутність мотивації до інвестиційної та інноваційної діяльності; – нерозвинена інфраструктура підтримки підприємництва (бізнес-інкубаторів; технопарків; лізингових компаній); – нерозвиненість конкурентного середовища та недоброросвісна конкуренція; – нерозвиненість механізмів та інституцій венчурного фінансування

Таким чином, співвідношення сильних та слабких сторін з можливостями та загрозами для малого підприємництва дасть змогу відповісти на запитання (табл. 3):

1. Як скористатися можливостями, використовуючи сильні сторони малого підприємництва?
2. За рахунок яких сильних сторін можна нівелювати існуючі загрози?
3. Які слабкі сторони малого підприємництва можуть завадити використанню можливостей?
4. Яких загроз, посилені слабкими сторонами малого підприємництва, слід стеретися більш за все?

Отже, не дивлячись на підтримку розвитку підприємств малого бізнесу, підприємці працюють в середовищі підвищеного ризику та невизначеності.

Незважаючи на наявність слабких сторін, загроз зовнішнього середовища і виходячи з тенденції розвитку економіки міста, можна зробити висновок: малий бізнес в м. Харкові є пріоритетним сектором і потребує всебічної підтримки та розвитку. Тому перспективи

розвитку підприємництва безпосередньо залежать від нівелювання зовнішніх загроз, зменшення слабких сторін за рахунок використання та збільшення сильних та ефективного використання позитивних впливів за допомогою системи заходів державної підтримки малого підприємництва на муніципальному рівні.

ВИСНОВКИ

Проблема створення сприятливих умов для розвитку малого підприємництва постійно вимагає зміни методів і форм управління цим процесом, удосконалення й узгодження функцій управління ним на всіх рівнях.

Подальший розвиток малого підприємництва потребує формування і здійснення відповідної ефективної та гнучкої регіональної політики.

Створення сприятливого підприємницького клімату в м. Харкові повинно стати запорукою консолідації зусиль щодо удосконалення рівня відносин і співпраці підприємців з органами місцевого самоврядування, органами державної влади і бути спрямованим на формування прива-

	МОЖЛИВОСТІ	ЗАГРОЗИ
СИЛЬНІ СТОРОНИ	<p>1. Як скористатися можливостями, використовуючи сильні сторони малого підприємництва?</p> <ul style="list-style-type: none"> – Забезпечити напрацювання пропозицій щодо позитивних змін в законодавстві, скорочення видів діяльності, що підлягають ліцензуванню, скорочення кількості необхідних дозволів для започаткування бізнесу, оптимізації кількості контролюючих органів для розгляду на засіданнях координаційна рада з питань розвитку підприємництва, зовнішньоекономічної діяльності та залучення інвестицій для подальшого винесення відповідних пропозицій на урядовий рівень. – Залучати інвестиції в розвиток туристичного потенціалу, народних промислів, впровадження інновацій, покращення якості продукції, підвищення конкурентоспроможності. – Розвивати співпрацю між підприємствами, сприяти виробничим та коопераційним зв'язкам за допомогою координаційна ради з питань промислової політики, допомагати у доступу до нових ринків 	<p>1. За рахунок яких сильних сторін можна нівелювати існуючі загрози?</p> <ul style="list-style-type: none"> – Необхідно активізувати діяльність об'єктів інфраструктури підтримки підприємництва, відмовитися від реалізації чи виробництва малорентабельних товарів і послуг. – Спрямування інвестицій в інновації сприятиме підвищенню рівня конкурентоспроможності продукції в умовах підвищення рівня стандартів. – Систематичне інформування населення з питань стану та розвитку підприємницької діяльності, дозвільної системи, регуляторної політики, тощо дозволить швидше пристосовуватися до законодавчих змін, введення нових податків, підвищення кредитних ставок, нестабільності валюти. – Наявність освітніх установ та можливість перекваліфікації працівників може запобігти міграції висококваліфікованих кадрів
СЛАБКІ СТОРОНИ	<p>2. Які слабкі сторони малого підприємництва можуть завадити використанню можливостей?</p> <ul style="list-style-type: none"> – Рівень кваліфікації підприємців є невисоким, що значно ускладнює перспективи розвитку. Відсутність спеціальних знань у сфері бізнес-освіти, неефективний менеджмент знижують конкурентоспроможність бізнесу, погіршують якісні показники 	<p>2. Яких загроз, посиленних слабкими сторонами малого підприємництва слід остерігатися більш за все?</p> <ul style="list-style-type: none"> – Невпорядковане регуляторне середовище практично в усіх сферах господарської діяльності, наслідком чого є неузгодженість та нестабільність податкових відносин, значна кількість і частота внесення змін та доповнень до норматив-но-правових актів негативно позначається на діяльності суб'єктів підприємництва, а також знижує привабливість області для іноземних інвесторів

бливого інвестиційного середовища, вдосконалення маркетингової стратегії міста, інформаційно-консалтингової, навчально-тренінгової підтримки малого підприємництва та реалізації ефективної регуляторної політики на місцевому рівні, спрямованої на співпрацю з донорськими організаціями та участь у міжнародних проектах.

Закономірною основою пізнання сутності становлення та розвитку малого підприємництва в сучасних умовах є розроблення і удосконалення цілісного підходу до регіональної економічної політики на основі теоретичних, науково-обумовлених шляхів до пізнання явища, яке вивчається на категорійному рівні відносно вихідних категорій ринкової економіки. Регіональну політику сприяння розвитку малого підприємництва необхідно розглядати як один із найбільш пріоритетних напрямів діяльності місцевих органів влади щодо забезпечення динамічного соціально-економічного розвитку територій. Важливість урахування регіональних особливостей при виробленні політики підтримки підприємництва пов'язана з тим, що воно переважно зорієнтоване на місцеві ринки, а також допомагає задіяти підприємницький потенціал як вагомий ресурс регіонального розвитку. Існує необхідність продовження дослідження територіальних механізмів стимулювання розвитку малого підприємництва, виявлення чинників використання об'єктивно високого потенціалу цього виду господарювання у сприянні та вирішенні нагальних соціально-економічних проблем трансформаційної економіки України. Потенціал позитивного впливу

малого підприємництва на соціально-економічні процеси не може використовуватися в повному обсязі до того часу, поки не будуть виявлені та ліквідовані негативні фактори, а також обґрунтовані шляхи та механізми поступального розвитку діяльності малих підприємств як важливого сектора національної економіки. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Сайт Головного управління статистики у Харківській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kharkov.ukrtel.net>
2. Сайт Державної служби статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Офіційний сайт Харківської міської ради, міського голови, виконавчого комітету [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.city.kharkov.ua>
4. Сайт Єдиного дозвільного центру м. Харкова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dozvil.kh.ua>
5. Ковалевська А. В. Тенденції розвитку малих підприємств Харківської області / А. В. Ковалевська, О. В. Попелов // Бізнес Інформ. – 2012. – № 2. – С. 93 – 98.
6. Бейгул С. В. Розвиток малого підприємництва в регіонах України / С. В. Бейгул, Т. В. Романова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=479>
7. Варналій З. Мале підприємництво: Основи теорії і практики / З. Варналій. – 2-ге вид. – К. : Знання, КОО, 2003. – 285 с.

8. Галан Н. Державна підтримка малих та середніх підприємств в Європейському Союзі / Н. Галан // *Фінанси України*. – 2005. – № 5.

9. Гальчинський А. Стратегія економічного та соціального розвитку України (2004 – 2015 роки) «Шляхом Європейської інтеграції» / А. Гальчинський, В. Заєць. – К. : ВЦ Держкомстату України, 2004. – 116 с.

10. Наумова Л. Ю. Розвиток малого і середнього підприємництва як фактор фінансової стабілізації в державі / Л. Ю. Наумова // *Фінанси України*. – 2001. – № 11. – С. 24 – 29.

11. Комарницький І. М. Концепція формування управління розвитком підприємництва та напрямки активізації підприємницької діяльності в регіоні // *Регіональна економіка*. – 2000. – № 4. – С. 70 – 78.

12. Крайник О. П. Підприємництво як фактор регіонального економічного розвитку / О. П. Крайник // *Регіональна економіка*. – 2000. – № 4. – С. 62 – 70.

REFERENCES

Beihul, S. V., and Romanova, T. V. "Rozvytok maloho pidpriemnytstva v rehionakh Ukrainy" [Small business development in the regions of Ukraine]. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=479>

Halan, N. "Derzhavna pidtrymka malykh ta serednikh pidpriemstv v Ievropeiskomu Soiuzi" [State support for SMEs in the European Union]. *Finansy Ukrainy*, no. 5 (2005).

Halchynskyi, A., and Zaiets, V. *Stratehiia ekonomichnoho ta sotsialnoho rozvytku Ukrainy (2004 – 2015 roky) "Shliakhom levropeiskoi intehtratsii"* [Strategy for Economic and Social De-

velopment of Ukraine (2004 – 2015 years)". Towards European Integration"]. Kyiv: VTs Derzhkomstatu Ukrainy, 2004.

Kovalevska, A. V., and Pospelov, O. V. "Tendentsii rozvytku malykh pidpriemstv Kharkivskoi oblasti" [Trends in small businesses Kharkiv region]. *Biznes Inform*, no. 2 (2012): 93-98.

Komarnytskyi, I. M. "Kontseptsiiia formuvannia upravlinnia rozvytkom pidpriemnytstva ta napriamky aktyvizatsii pidpriemnytskoi diialnosti v rehioni" [Concept formation managing business development and revitalization of business areas in the region]. *Rehionalna ekonomika*, no. 4 (2000): 70-78.

Krainyk, O. P. "Pidpriemnytstvo iak faktor rehionalnoho ekonomichnoho rozvytku" [Entrepreneurship as a factor in regional economic development]. *Rehionalna ekonomika*, no. 4 (2000): 62-70.

Naumova, L. Yu. "Rozvytok maloho i serednyoho pidpriemnytstva iak faktor finansovoї stabilizatsii v derzhavi" [Small and medium-sized enterprises as a factor of financial stability in the country]. *Finansy Ukrainy*, no. 11 (2001): 24-29.

Ofitsiyni sait Kharkivskoi miskoi rady, miskoho holovy, vykonavchoho komitetu. <http://www.city.kharkov.ua>

Sait Derzhavnoi sluzhby statystyky. <http://www.ukrstat.gov.ua>

Sait IEdynoho dozvilnoho tsentru m. Kharkova. <http://www.dozvil.kh.ua>

Sait Holovnoho upravlinnia statystyky u Kharkivskyi oblasti. <http://www.kharkov.ukrtel.net>

Varnalii, Z. *Male pidpriemnytstvo: Osnovy teorii i praktyky* [Small business: Basic theory and practice]. Kyiv: Znannia; KOO, 2003.